

Sygn. akt IV CSK 113/11

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 listopada 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Iwona Koper (przewodniczący)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSA Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa M. S.

przeciwko E. K.

o nakazanie złożenia oświadczenia woli,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 17 listopada 2011 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 23 września 2010 r.,

- 1. uchyła zaskarżony wyrok i zmienia wyrok Sądu Okręgowego z dnia 24 lutego 2010 roku w sprawie w ten sposób, że powództwo oddala**
- 2. zasądza od powoda na rzecz pozwanej koszty procesu za I i II instancję oraz koszty postępowania kasacyjnego, pozostawiając ich szczegółowe wyliczenie referendarzowi sądowemu w Sądzie Okręgowym.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 24.02.2010 r w sprawie I C 990/08 uwzględnił powództwo M. S. skierowane przeciwko E. K. i nakazał pozwanej, złożenie, zgodnie z żądaniem powoda, oświadczenia woli następującej treści: E. K. przenosi na powoda M. S. udział wynoszący $\frac{1}{2}$ we własności nieruchomości położonej w K. przy ulicy W.[...], składającej się z działki nr 743 o powierzchni 0,0904 ha, dla której Sąd Rejonowy prowadzi księgę wieczystą Kw nr [...].Pozwana została także obciążona częścią kosztów procesu poniesionymi przez powoda.

Wyrok ten zapadł na tle następujących okoliczności faktycznych i wpływających z nich wniosków.

Strony pozostawały w okresie od 1974 do 1994 roku w pożyciu faktycznym, z którego mają dwóch synów – P. S., urodzonego w dniu 3.07.1986 roku i K. S., urodzonego w dniu 25.12.1988 roku.

W dniu 31.05.1994 roku powód darował swoim małoletnim wówczas synom udziały po $\frac{1}{2}$ części w prawie własności nieruchomości zabudowanej budynkiem mieszkalnym w stanie surowym, położonej w K. przy ulicy W.[...].

W maju 1994 roku powód wyprowadził się z mieszkania pozwanej i zamieszkał w tym budynku, realizując następnie prace związane z budową domu przy wykorzystaniu własnych środków finansowych i własnej pracy. Synowie pozostali pod opieką pozwanej, a po kilku latach, gdy mieli odpowiednio 13 i 15 lat, zamieszkali w tym budynku mieszkalnym z ojcem oraz matką powoda, a ich babcią, na podstawie orzeczenia sądu opiekuńczego. Między powodem i pozwaną dochodziło do napięć i nieporozumień, obecnie strony są w konflikcie.

Starszy syn stron, P. S. po zdaniu matury wyjechał na stałe do Grecji, gdzie nadal mieszka i pracuje, w konflikcie opowiada się po stronie ojca. Młodszy K. pozostał z ojcem, który ożenił się, a do domu w K. stanowiącego współwłasność synów stron P. i K., wprowadziła się żona powoda D. S. i jej dwie córki.

Między K., a ojcem i macochą zaczęło dochodzić do nieporozumień. K. sprawiał kłopoty wychowawcze, wulgarnie odzywał się do ojca, nie uczył się. Zaprosił do domu kolegów, z którymi spożywał alkohol, chłopcy głośno się

zachowywali, przeszkadzając domownikom. W kwietniu 2007 roku i czerwcu 2008 roku miały miejsce awantury, w trakcie których K. ubliżał ojcu.

Według dalszych ustaleń Sądu I instancji, w dniu 16.09.2007 roku K. S. wyprowadził się z domu w K. i zamieszkał z pozwaną. Kontynuował naukę w niepublicznej płatnej szkole średniej, W dniu 2.10.2007 roku wniósł przeciwko ojcu pozew o alimenty w kwocie 2000 zł, co spotkało się z oburzeniem ze strony M. S.

Umową notarialną z dnia 27.11.2007 roku K. S. darował swojej matce E. K. przysługujący mu udział w prawie własności nieruchomości w K. W dniu 11.02.2008 roku drugi syn stron- P.S. darował swój udział w nieruchomości ojcu, w efekcie czego współwłaścicielami nieruchomości stały się strony niniejszego procesu. E. K. zwróciła się następnie, jako współwłaścicielka tej nieruchomości, do powoda i jego rodziny z żądaniem zapłaty za korzystanie z nieruchomości w K. w części jej przysługującej.

Wyrokiem z dnia 18.09.2008 roku Sąd Rejonowy zasądził od M. S. na rzecz K. alimenty w kwocie 1000 zł miesięcznie. Na skutek apelacji K. S., Sąd Okręgowy w G. podwyższył te alimenty do kwoty 1200 zł miesięcznie.

Pismem datowanym dnia 11 lipca 2008 roku, doręczonym K. S. w dniu 8.08.2008 roku, M. S. odwołał darowiznę udziału w nieruchomości w K., poczynioną w 1994 roku na rzecz syna K. S. wskazując, że postąpił on w sposób rażąco niewdzięczny, wnosząc przeciwko ojcu pozew o alimenty, darując swój udział w nieruchomości w K. na rzecz E. K. oraz świadomie naruszając podstawowe obowiązki ciążące na nim wobec ojca, a także prezentując wrogą, krzywdzącą powoda, postawę.

W toku niniejszego postępowania, powód wystąpił przeciwko synowi K. z prywatnym aktem oskarżenia, zarzucając mu popełnienie przestępstw zniewagi.

W ocenie Sądu I instancji, opisane wyżej postępowanie K. S., jako obdarowanego, względem ojca jako darczyńcy, wypełniło znamię „rażącej niewdzięczności” w rozumieniu art. 898 § 1 k.c. i pociągnęło za sobą skuteczne odwołanie przez powoda poczynionej na jego rzecz darowizny udziału w nieruchomości.

Sąd I instancji wskazał, że syn zachowywał się wobec ojca w sposób wulgarny, darował przysługujący mu udział w nieruchomości matce w celu dokuczenia ojcu, z którym był skłócony, mając pełną świadomość ostrego konfliktu między rodzicami.

W tej sytuacji obowiązek zwrotu przedmiotu darowizny, przeszedł stosownie do art. 898 § 2 k.c. w związku z art. 407 k.c. na pozwaną E. K. Sąd Okręgowy uwzględnił przy tym fakt, że budynek został wzniesiony całkowicie ze środków finansowych powoda i dzięki wkładowi jego pracy i stanowi aktualnie centrum życiowe powoda, jego matki, żony i pasierbic.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 23.09.2010 roku w sprawie I A Ca 648/10 oddalił apelację pozwanej E. K. od powyższego wyroku, dzieląc w pełni ustalenia faktyczne Sądu I instancji oraz wyływające z nich wnioski prawne.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku, pozwana E. K. zarzuciła naruszenie art. 898 § 1 k.c. przez błędną wykładnię i uznanie za przejaw rażącej niewdzięczności zachowania K. S. polegającego na urządzaniu libacji alkoholowych i wulgarnym zachowaniu wobec ojca mimo braku szczegółowych ustaleń faktycznych dotyczących okresu, częstotliwości i stopnia wulgarności i uciążliwości tych zachowań oraz przy pominięciu okoliczności łagodzących po stronie K., naruszenie art. 899 § 3 k.c. przez jego niezastosowanie i w konsekwencji uznanie odwołania przez powoda darowizny wobec K. S. za skuteczne pomimo nie dokonania ustaleń dotyczących dat czynów syna, określonych przez powoda jako rażąco niewdzięczne oraz pomimo powoływania się przez powoda na zdarzenia zaistniałe ponad rok wstecz od daty odwołania darowizny, a także naruszenie art. 407 k.c. w związku z art. 898 § 2 k.c. poprzez uwzględnienie powództwa w stosunku do pozwanej w sytuacji braku ku temu przesłanek.

Skarżąca zarzuciła także naruszenie przepisów postępowania – art. 328 § 2 k.p.c. poprzez nie wyjaśnienie podstaw faktycznych i prawnych rozstrzygnięcia, art. 378 § 1 k.p.c. przez nie rozpoznanie sformułowanego w apelacji zarzutu naruszenia art. 407 k.c. w związku z 898 § 2 k.c. oraz naruszenie art. 177 § 1 punkt 4 k.p.c. przez oddalenie wniosku o zawieszenie postępowania w niniejszej sprawie do

czasu zakończenia sprawy karnej z oskarżenia prywatnego wniesionego przez powoda przeciwko K. S.

Formułując powyższe zarzuty skarżąca wniosła o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi II instancji do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego, ewentualnie o uchylenie wyroku Sądu II instancji i orzeczenie o istocie sprawy przez oddalenie powództwa M. S. z uwzględnieniem kosztów postępowania za wszystkie instancje.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna pozwanej E. K. zasługuje na uwzględnienie.

Zarzucone w skardze uchybienia proceduralne albo nie miały miejsca (zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c.) albo nie miały wpływu na rozstrzygnięcie sprawy (zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c. i art. 177 § 1 punkt 4 k.p.c.), natomiast w pełni zasadne okazały się zarzuty naruszenia prawa materialnego, zwłaszcza art. 898 k.c., art. 899 § 3 k.c. oraz art. 407 k.c.

Stosownie do art. 898 § 1 k.c. darczyńca może odwołać darowiznę nawet już wykonaną, jeżeli obdarowany dopuścił się względem niego rażącej niewdzięczności. Zwrot przedmiotu odwołanej darowizny powinien nastąpić stosownie do przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Od chwili zdarzenia uzasadniającego odwołanie obdarowany ponosi odpowiedzialność na równi z bezpodstawnie wzbogaconym, który powinien się liczyć z obowiązkiem zwrotu (§ 2).

Art. 899 § 3 kodeksu cywilnego przewiduje z kolei, że darowizna nie może być odwołana po upływie roku od dnia, w którym uprawniony do odwołania dowiedział się o niewdzięczności obdarowanego, a więc od co najmniej od dnia, w którym miał miejsce incydent świadczący o rażącej niewdzięczności obdarowanego.

W rozpatrywanej sprawie chodzi więc o okres między sierpniem 2007 roku a sierpniem 2008 roku- z uwagi na doręczenie K. S. pisemnego oświadczenia powoda z dnia 11 lipca 2008 roku o odwołaniu darowizny w sierpniu 2008 roku.

W pisemnym oświadczeniu powód wskazał na następujące zdarzenia jako świadczące o rażącej niewdzięczności K. S. i uzasadniające odwołanie darowizny – wytoczenie przez niego przeciwko M. S. powództwa o alimenty we wrześniu 2007 roku, darowanie matce – E. K. udziału w nieruchomości w dniu 28.11.2007 roku. W toku sprawy wskazał jako dodatkowe przyczyny odwołania darowizny – kierowanie pod adresem darczyńcy wulgarnych wyzwisk i urządzenie libacji alkoholowych we wspólnie zajmowanym domu.

W doktrynie i orzecznictwie zgodnie przyjmuje się, że rażąco niewdzięczne w rozumieniu art. 898 § 1 kc jest takie postępowanie obdarowanego, które polega na umyślnym zawinionym działaniu lub zaniechaniu, skierowanym przeciwko darczyńcy i które uznać należy, z punktu widzenia powszechnie obowiązujących zasad etycznych, za niewłaściwe i krzywdzące darczyńcę (por. wyrok SN z dnia 15 czerwca 2010 r., III CSK 68/10, Lex nr 852539).

Za przejaw rażącej niewdzięczności uznaje się więc przede wszystkim popełnienie przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub czci albo przeciwko majątkowi darczyńcy oraz o naruszenie przez obdarowanego spoczywających na nim obowiązków wynikających ze stosunków osobistych, w tym również rodzinnych, łączących go z darczyńcą, oraz obowiązku wdzięczności (por. wyrok SN z 7.05. 2003 r., IV CKN 115/01, Lex nr 137593, wyrok SN z 2.12.2005 r., II CK 265/05, Lex nr 707399, wyrok SN z 22 marca 2001 r., V CKN 1599/00, Lex nr 53220, wyrok SN z 5 października 2000 r., II CKN 280/00, Lex nr 52563).

Rażąca niewdzięczność musi cechować znaczne nasilenie złej woli skierowanej na wyrządzenie darczyńcy krzywdy lub szkody majątkowej. Czynami świadczącymi o rażącej niewdzięczności obdarowanego są: odmówienie pomocy w chorobie, odmowa pomocy osobom starszym, rozpowszechnianie uwłaczających informacji o darczyńcy, pobicia czy ciężkie znieważenia.

Tymczasem ze wskazanych przez powoda faktów – ani wytoczenie przez syna powództwa o alimenty ani darowanie matce udziału w nieruchomości w K. nie może być uznane w świetle przedstawionej powyżej wykładni tego pojęcia za rażąco niewdzięczne.

Na powódzie ciążył ustawowy obowiązek alimentacyjny wobec nie mogącego utrzymać się samodzielnie i uczącego się syna K. S., stąd jego sądowe dochodzenie, w sytuacji nie alimentowania syna przez powoda, nie może uchodzić za przejaw rażącej niewdzięczności obdarowanego.

Na mocy umowy darowizny powód przeniósł na rzecz syna udział w prawie własności nieruchomości w K. Prawo własności jest z istoty swojej prawem do korzystania z rzeczy i rozporządzania nią (art. 140 k.c.).

Zachowanie K. S. polegające na darowaniu tego udziału matce- E. K., kobiecie schorowanej, w starszym wieku i o skromnych dochodach, w trudnej sytuacji materialnej i życiowej, mieści się w ramach ustawowych uprawnień właścicielskich, których realizacja nie może być w żadnym razie poczytana za rażącą niewdzięczność wobec darczyńcy (por wyrok SN z dnia 1.12.2004 roku, III CK 63/04, Lex nr 589985, wyrok SN z 2.12. 2005 r., II CK 265/05, Lex nr 707399).

Odnosząc się natomiast do zarzutu wulgarne go zachowania się K. S. wobec powoda czy też urządzania w domu libacji alkoholowych, podzielić należy ocenę skarżącej, że zachowania te nosiły raczej znamiona młodzieńczych wybryków, wynikających po części z młodego wieku K. S., po części ze wspólnego zamieszkiwania i nasilającego się konfliktu między powodem i jego żoną a K. Nie mogą być uznane za rażącą niewdzięczność przykrości i krzywdy czynione impulsywnie, lecz mieszczące się w granicach zwykłych konfliktów życia codziennego. (por. wyrok SN z dnia 5.07.2001 roku, II CKN 818/00, Lex nr 52608).

Nie sposób poza tym oprzeć się, w świetle całokształtu materiału sprawy, wrażeniu, że takie postępowanie syna stron stanowi także konsekwencję dysfunkcyjności związku powoda i pozwanej, efekt wieloletnich konfliktów rodzinnych, a więc także po części przejaw fiaska działań wychowawczych obojga rodziców.

Skoro więc K. S. nie dopuścił się wobec ojca przejawów rażącej niewdzięczności w rozumieniu art. 898 § 1 k.c., to podzielić należy stanowisko skarżącej, że brak było podstaw zarówno do odwołania przez powoda darowizny udziału w nieruchomości w K. wobec K. S. na podstawie tego przepisu, jak i przesłanek do obciążenia pozwanej E. K. obowiązkiem zwrotu przedmiotu

darowizny na rzecz powoda, stosownie do art. 407 k.c. w związku z art. 898§ 2 kc i w konsekwencji nakazania jej złożenia oświadczenia woli, którego żądał powód.

W tym stanie rzeczy, skoro zarzuty naruszenia prawa materialnego okazały się uzasadnione, na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. orzeczono reformatoryjnie jak w sentencji. Rozstrzygnięcie o kosztach procesu znajduje oparcie w art. 398²¹ k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. w związku z art. 108 k.p.c.